

TRIANON ÉS A MÁRIAPÓCSI BAZILITÁK: MEGÚJULÁS ÉS ÚTKERESÉS¹

Az 1915–1920 közötti években a Nagy Szent Bazil Rend máriapócsi rendházának tagjai igyekeztek minden „fronton” helytállni. Részt vettek az első világháború következményeként megjelenő terménybeszolgáltatásokban, a kolostor testülete rendszeresen megszavazta újabb és újabb hadikölcsönök jegyzését, de az ungvári és a munkács-csernekhegyi rendházakat is pénzkölcsönrel támogatták. Amikor újabb problémaként megjelent a nagyszámú hadiárva ellátásának kérdése, a szerzetesek a máriapócsi kegykép másolatainak eladásából származó pénzüsszeg egy részével járultak hozzá a gyermekek nevelésének költségeihez. Az oroszok által elpusztított felvidéki falvak újjáépítésénél egy ház felépítését a máriapócsi monostor is vállalta,² de hadifoglyoknak és a betegsegélyező számára is adott pénzt.³ Mindezek mellett a folyamatos áremelkedéssel is szembe kellett nézni, ami a monostor alkalmazottainak fizetésemelésével járt.⁴

A háborúval járó terhek mellett, feladatkörüknek megfelelően, a baziliták a máriapócsi kegyhely gondozását is ellátták. 1917-ben súlyos veszteségek érték a búcsújáróhelyet: a kegytemplom nyolc harangjából hetet elvittek, hadi célokra leszerelték a templom vörösréz tetejét és a kegykép fogadalmi adományait is ellopták, melyet feltételezhetően a kolostorban dolgozó orgonahangoló követett el.⁵ A trianoni békeszerződés olyan körülményeket hozott a Rend életében, melyek következtében a szerzeteseknek a változás útjára kellett lépniük.

¹ A tanulmány az MTA-SZAGKHF Lendület Görögkatolikus Örökség Kutatócsoport támogatásával készült.

² *A máriapócsi kolostor jegyzőkönyve 1915–1933* (a továbbiakban *Jegyzőkönyv*) NSZBRL, I. doboz I-1-b 12–13.

³ *Указатель 1901 I/I – 1925 31/XII*. NSZBRL I. doboz I-1-b. 1916–1917. évi bejegyzések

⁴ *Jegyzőkönyv* 24–28.

⁵ FÖLDVÁRI KATALIN, *A máriapócsi kegykép 1917-ben elrabolt fogadalmi tárgyai*, *Athanasiana* 50 (2020) 114–141.

I. A MEGÚJULÁS

a) *A Nagy Szent Bazil Rend reformja*

A trianoni országhatárok új helyzetet teremtettek a magyar katolikus egyházkezelés struktúrájában. A Hajdúdorogi Egyházmegyét az új határok három részre osztották: nagyobbik része Magyarországon maradt Nyíregyháza székhellyel, ehhez 82 parókia tartozott. A Bodrogköz 4 parókiája Csehszlovákiához került, az egyházmegye majdnem felét kitevő 75 parókia pedig Romániáé lett. A 82 hajdúdorogi egyházközség mellett Magyarországon maradt 20 eperjesi és egy-egy munkácsi, nagyváradi, valamint lugosi egyházmegyes parókia is.⁶

A trianoni békeszerződés gyökeres fordulatot hozott a baziliták szervezetében is. A történelmi Magyarország területén fennálló magyar tartomány kilenc monostort foglalt magában: Munkács, Máriapócs, Ungvár, Krasznibród, Bukóchehy, Bikszád, Misztice, Kisberezna, Husztabaranya. Trianon után csak Máriapócs maradt Magyarországon területén, a szerzetesek nevelését végző munkácsi kolostor Csehszlovákiához került, a bikszádi rendház Románia területére esett.⁷ Maxim Atanáz⁸ máriapócsi monostorfőnök így jellemezte a békekötés következtében kialakult helyzetet: „A Szent Bazil Rend magyarországi provinciájához jelenleg kilenc monostor tartozik. Ezek közül az új politikai határok szerint Csonka-Magyarországon van: 1. Máriapócs, román megszállás alatt; 2. Bikszád, cseh megszállás alatt; 3. Munkács–Csernekhegy (anyazárda); 4. Husztabaranya; 5. Misztice; 6. Ungvár; 7. Kisberezna, 8. Krasznibród (rommá lőtték a háború alatt, s egyelőre nem gondolhatunk a felépítésére sem) és 9. Bukóchehy (elhagytuk tíz esztendő óta, mert vadvízfelszivárgás miatt az épület lakhatatlan). Van összesen 18 páter. Anyagilag és erkölcsileg is első helyen a máriapócsi monostor áll.”⁹

A húszas évek elejéig valamennyi, Magyarországon lévő bazilita kolostor a Magyarországi Provinciához tartozott, melynek anyarendháza Munkács–Csernek-

⁶ VÉGHSEŐ TAMÁS–TERDIK SZILVESZTER, „...minden utamat már előre láttad”. *Görögkatolikusok Magyarországon*, Strasbourg 2012, 52; PIRIGYI ISTVÁN, *A magyarországi görögkatolikusok története II*, Nyíregyháza 1990, 123–125. Vö. VÉGHSEŐ TAMÁS, *Források a magyar görögkatolikusok történetéhez. 4. kötet: 1917–1925* (CA. Textus/Fontes II/4/4), Nyíregyháza 2020.

⁷ VÉGHSEŐ TAMÁS, *Trianon-trauma: az egyházmegye veszteségei, küzdelem a fennmaradásért*, Orcád világossága. Görögkatolikusok Magyarországon (szerk. Terdik Szilveszter), Debrecen 2020, 410; DUDÁS BERTALAN–LEGEZA LÁSZLÓ–SZACSVAY PÉTER, *Baziliták*, Budapest 1993, 20.

⁸ HETÉNYI VARGA KÁROLY, *Szerzetesek a borogkereszt és a vörös csillag árnyékában I*, Budapest 2000, 31–32.

⁹ „Mindnyájunk közös kincse”. *Források a máriapócsi kegytemplom és a bazilita rend történetéhez a 20. század első feléből*, szerk. MAJCHRICSNÉ UJTELEKI ZSUZSA–NYIRÁN JÁNOS, Debrecen 2019, 106–107. Vö. *Jegyzőkönyv, felvettett Ungváron a Szent-Bazil Rend monostorában 1918. évi augusztus hó 23. napján a Magyarországi Nagyszent Bazil Rendi Káptalani gyűlésen*, 1–2. NSZBRL 7. doboz I-1-a. (a továbbiakban: A káptalani gyűlés jegyzőkönyve).

hegy volt. 1920. november 2-án a csernekhegyi monostor a Legszentebb Üdvözítőről elnevezett galíciai provincia kötelékébe került.¹⁰ Csernekhegyen 1921 elején megnyílt a noviciátus,¹¹ a magyar szerzetesek egyik része itt, másik része pedig a galíciai Krechovban tanult.¹²

A Nagy Szent Bazil Rend közben reformokra szorult, melyek folyamata már 1882-ben elkezdődött, miután a jezsuiták június 15-én átvették a dombromilyi bazilita kolostort. Munkájuk 19 éven át tartott, ám ezeknek a reformoknak az elfogadása nem volt kötelező, ezért a régi szerzetesek kihalásáig galíciai provincia két csoportra oszlott: a megreformált és a reformokat elutasítók közösségére. A magyarországi rendtartomány vezetője 1906-ban Homa Joákim¹³ lett, aki hozzájárított a reform előkészítéséhez, az első világháború kitörése azonban hátráltatta a megállapodást.

Még tartott a háború, amikor a Rend 1918. augusztus 23-án Ungváron nagyképtalant tartott és bár itt végül határozatot hoztak a Rend jelen lévő képviselői arról, hogy a reformok kidolgozására a Jézus Társaságot kéri fel,¹⁴ a trianoni békekötés következményeként ezt már a csernekhegyi kolostort 1920. november 2-án átvevő galíciai baziliták valósították meg.¹⁵ „[...] a galíciai baziliták kimondták, hogyha másképp nem tehetnék, inkább bezárják egyik monostorukat, de minket mégis ki fognak segíteni, hogy a reform útjára léphessünk, mert látták, hogy cseh megszállás alatt a rutén görögkatolikus hívek között cseh pénzzel és hivatalosan támogatott agitációval terjesztik a skizmát. [...] Tehát az „unió” van veszélyben. A munkácsi püspök működését a politikai viszonyok teszik lehetetlenné, egyedül a Szent Bazil Rend az, melyhez a népnek bizalma van még.”¹⁶ – írja a reformról szóló jelentésében Maxim Atanáz.

Kalis Atanáz, galíciai bazilita provinciális 1920. szeptember 12-én értesítette a Keleti Kongregációt arról, hogy megkezdí a kárpátaljai baziliták reformját, melyet a Kongregáció jóváhagyott. A provinciális munkássága tehát Máriapócsra nem terjedhetett ki, időközben azonban a csernekhegyi kolostort átvették a galíciai baziliták. Bár Kalis Atanáz Rómától nem kapott felhatalmazást magyarországi reformtevékenységre, az

¹⁰ PIRIGYI, *Görögkatolikusok*, 145.

¹¹ A noviciátus első növendékei Jöcsák Máté, Sándor Jozafát, Dudás Miklós és Liki János Imre voltak. Ungváron jártak gimnáziumba, majd a rendi internátus lakói voltak. Ők alkották később a magyar provincia gerincét. DUDÁS–LEGEZA–SZACSVAY, *Baziliták*, 20.

¹² A közel két évig tartó noviciátuson 1921–1943 között összesen 40 magyar novícius volt. A növendékek összes költségét a máriapócsi monostor viselte. DUDÁS BERTALAN, *A baziliták szerepe a Hajdúdorogi Egyházmegye történetében*, A Hajdúdorogi Bizánci Katolikus Egyházmegye jubileumi emlékkönyve 1912–1987 (szerk. Timkó Imre), Nyíregyháza 1987, 106–107.

¹³ *A Szent Bazil Rend gyásza [Homa Joákim]*, MVk 7 (1931) 10, 164–165.

¹⁴ *A káptalani gyűlés jegyzőkönyve*, 4.

¹⁵ PIRIGYI ISTVÁN, *A magyarországi bazilita kolostorok egyházbizánci belyezetének alakulása a XX. században*, Posztbizánci Közlemények 2 (1995) 5.

¹⁶ MAJCHRICSNÉ–NYIRÁN, *Mindnyájunk*, 108.

új szabályokat elsőként a magyar szerzetesek fogadták el.¹⁷ Máriapócs fontos szerepet töltött be a bazilita monostorok között: „A változott politikai viszonyok dacára a mi provinciánk csakis a régi összetételében és egységében reformálható meg. Ha Máriapócsot, mint amely egyedül maradt meg Csonka-Magyarországon kiszakítjuk a régi provinciából – a cseh megszállás alatt lévő monostorokat magukra hagyjuk, mielőtt a reform végre volna hajtva, a szerzetrend krízisbe kerül, s a provincia is halálra volna ítélve. Anyagi és erkölcsi támogatásban a rend intézményei eddig is Máriapócsról részesültek, s ha csak a reform előbb talpra nem állítja ottani monostorainkat – önmagukban egyelőre nem állhatnának fenn; viszont Máriapócs egymagában gyenge alap volna ahhoz a mai viszonyok között, hogy egy új provincia alapítását megkezdje [...]”¹⁸

A reformot átvett magyar baziliták a noviciátust a galíciai Krechovban vagy Csernekhegyen végezték, majd hazatértek Máriapócsra és 1923. december 5-én átvették a kolostort, mely ettől kezdve a galíciai provinciához tartozott.¹⁹

b) Új területeken: missziók és lelkigyakorlatok

A máriapócsi rendházba 1923-ban visszatért „megreformált” baziliták – Maxim Atanáz, Zsatskovics Dénes,²⁰ Bojtsik Sebestyén²¹ – ennek szellemében kezdték meg működésüket:²² „A munkácsi, ungvári és máriapócsi kolostorokra alapozva indul meg a további alkotó munka. [...] A most megjött három atya tulajdonképpen csak a helyet veszi át. Egyet a rendház gazdagodásának vezetése, egyet a máriapócsi hivek gondozása, egyet ismét a kegytemplom teljesen lefoglal. Ami a reformból megvalósul, az tulajdonképpen csupa benső dolog lesz. [...] Pár év múlva mind kiváló munkaerő, s akkor kezdődik majd a reform kihatólagos tevékenysége.”²³

A görögkatolikus sajtóban nagy örömmel üdvözölték a Nagy Szent Bazil Rend reformját: „Ez nekünk a mindenünk! Ők a görög egyház multjának nagyérdemű munkásai, ők a görög egyház jövődjének letéteményesei is. Rájuk tekint a nép, mert ismeri szigorú rendet tartó, külsőségeiben is példaszerű életüket, rájuk tekintenek az egyháziak is, mert imponál még a Krisztussal benső egyesülésben álló papnak is aláza-

¹⁷ PIRIGYI, *Bazilita kolostorok*, 4–5.

¹⁸ MAJCHRCSNÉ-NYIRÁN, *Mindnyájunk*, 109.

¹⁹ PIRIGYI, *Görögkatolikusok*, 145; PIRIGYI, *Bazilita kolostorok*, 5.

²⁰ VÉGHSEŐ TAMÁS, *Görögkatolikus papok történeti névtára. A Hajdúdorogi Egyházmegyében és a Miskolci Apostoli Exarchátusban szolgált – 1850 és 1950 között szentelt – áldozópapok*, Nyíregyháza 2015, 107; IVANCSÓ ISTVÁN, *A magyar görögkatolikus egyház papjainak nekrológjai (1912–2020)*, Nyíregyháza 2021, 93.

²¹ VÉGHSEŐ, *Papi névtár*, 104.

²² VÖ. FR. CYRILL, *A Szent Bazilrend reformja*, Görögkatolikus Tudósító 4 (1924) 4, 2.

²³ CIRILL, *Szent Bazil Rendje*, Görögkatolikus Tudósító 3 (1923) 51, 4.

tos, mély lelkeségük. Ez volt valaha, s ennek kell lenni újból a Szent Bazil rendnek. És a rend rálépett erre az utra.”²⁴

A reform során visszaállították a máriapócsi monostorban a fegyelmet és a szerzetesek saját megszentelődésükön kívül mások megszentelésébe, apostoli tevékenységbe kezdtek: népmissziókat és lelkigyakorlatokat tartottak.

„A Szent Bazil-rend egyik legnemesebb hivatása a lélekmentés: visszavezetni Krisztushoz mindazokat, kiket tőle a világ elsodort. Ezt a munkát a rend népmissziók vezetése által is folytatni kívánja.”²⁵ A máriapócsi baziliták első misszióját Buj községben tartotta Legeza Tivadar²⁶ és Bojtsik Sebestyén 1925 őszén,²⁷ ezt pedig évente újabbak követték.²⁸ A népmissziókra általában két szerzetes ment el. Az ünnepélyes megnyitó után napi három alkalommal tartottak szentbeszédet, a lányokat, legényeket, asszonyokat, férfiakat és gyermekeket külön oktatták. A missziót mindig egy gyertyás körmenet zárta szombat este, a szerzetesek pedig vasárnap a szentmisében búcsúztak el a hívektől.²⁹ Szemléletesen írja le az 1931. szeptember 12–16. között, Legeza és Bojtsik által Tolcsván tartott misszió körmenetét a *Görögkatolikus Szemle*: „Megható volt a 16-án délelőtt 11 órakor megtartott szentséges körmenet. Hatalmas menetben hódolt a nagyszámú népsereg az Eucharisztikus Krisztusnak. A körmenetet a gyermeksereg nyitotta meg, azután a kongregációs leányok, a levente-egyesület, a csendőrség, a helyi ipartestület és a tűzoltók katonásan fegyelmezett csoportja következett. A missziós keresztet fehér őszirózsacsokorral feldíszítve négy egyházközségi tag vitte, ezután a csilingelő ministránsok, a tömjénfüsttel állandóan hódoló P. Legeza s a helybeli esperes lelkész által hordozott és imáival körülvevett legméltóságosabb Oltáriszentség haladt. Az Oltáriszentség után teljes papi díszben haladtak égő gyertyát tartva a kezükben: Mayer Géza rk. esperes-plebános, Fenerik³⁰ Nikon gk. esperes-lelkész és dr. Sztankay Andor lelkész. A papság után a képviselőtestület haladt, [...] a rózsafüzértársulat és a nép hatalmas tömege zárta be a menetet.”³¹

²⁴ CIRILL, *Szent Bazil Rendje*, 3; vö. *Máriapócs*, Görögkatolikus Tudósító 4 (1924) 6, 1–2.

²⁵ *A Szent Bazil-rend tavaszi missziói*, MVk 2 (1926) 3, 53–54.

²⁶ VÉGHSEŐ, *Papi névtár*, 110; IVANCSÓ, *Papi nekrológok*, 112–113.

²⁷ *A Szent Bazil-rend első missziója*, MVk 1 (1925) 5, 117–118.

²⁸ A görögkatolikus sajtó rendszeresen tudósított ezekről. Néhány példa: *Misszió Ópályiban*, MVk 2 (1926) 5, 95; *A Sz. Bazil-rend missziói*, MVk 7 (1931) 2, 29; *Rendiünk missziói*, MVk 7 (1931) 5, 80; *A bazilita atyák*, GkÉ 1 (1937) 1, 11.

²⁹ Vö. *A bazilita atyák missziós tevékenysége*, GkÉ 1 (1937) 1, 11; TÖRÖK ISTVÁN IZSÁK, *Máriapócs és a baziliták*, „Téged jöttünk köszönteni”. Máriapócs, 2005. november 21–22. A máriapócsi kegykép harmadik könnyezésének centenáriuma alkalmából rendezett nemzetközi konferencia anyaga (szerk. Ivancsó István), Nyíregyháza 2005, 197; DUDÁS BERTALAN, *Baziliták, tovább az új ezredében Magyarországon?*, BHÉ 2 (1996) 4, 1–3.

³⁰ Helyesen: Fenczik

³¹ *Misszió Tolcsván*, GkSz 3 (1931) 18, 3.

A baziliták népmissziói nagy sikert arattak a hívek körében: „A görögkatholikus nép vallásos lelkületének legbeszédesebb megnyilvánulása az a mélységes áhitat, mellyel a szentmissziókat fogadja és hallgatja. Valóságos ünneppé avatja azt a néhány napot, mely alatt ez a legigazibb lelki kultúra, a misszió folyik. Bármilyen nagy a templom, soha sem elég a tömegek befogadására, bármilyenek az akadályok, elhárítják azokat, csakhogy a misszió részt vegyenek, bármily kemények, bármily közömbösek is a szivek, meglágyulnak, felolvadnak a szent idő kegyelmi áradatában.”³² – írja a *Máriapócsi Virágoskert*.

A beszédek egy-egy ilyen alkalom során nem csak a hívek lelki gondozására voltak hatással, hanem szerzetesi hivatások ébredését is elősegítették. A 92 éves bazilita szerzetes, Erdei József³³ így emlékezett vissza arra a misszióra, amelyet szülőfalujában, Nagylétán tartottak a szerzetesek: „Volt nagy misszió a szülőfalumban, három bazilita atya volt kint: Dudás Bertalan³⁴, Legeza atya, Tivadar bácsi és Regős atya, Regős Dénes³⁵, aki megváltoztatta az életemet. 16 éves voltam és én már akkor akartam volna velük menni a rendházba. Hát olyan ember, pap volt, hogy szerettünk volna olyanok lenni, mint ő. Nagyon kellemes, bájos, nagyon szimpatikus ember volt és a fiatalság az egész faluban pár napon belül tűzbe ment volna érte.”³⁶

A baziliták az 1925–1950 között tartott 362 népmisszióból 194-et hazai községekben végeztek.³⁷ A szerzetesek azonban nemcsak Magyarországon, hanem Szlovákiában, Erdélyben, Kárpátalján³⁸ és az USA-ban is vezettek missziókat. A bazilita papok amerikai missziója 1928-ban vette kezdetét: „[...] P. Szkiba János Teofán³⁹ és P. Legeza Elek Tivadar⁴⁰ a Szent Bazil rend megreformált magyarországi rendtartományának misszionáriusai, kiküldöttei, nagy, lélekmegújító munkára hívta őket Amerika görögkatholikus magyarjainak és magyar-ruthnéjainak püspöke, Takács Bazil,⁴¹ s ők szí-

³² *Népmissziók*, MVk 6 (1930) 5, 89.

³³ DUDÁS RÓBERT GYULA, *Magyar katolikus papok Észak-Amerikában*, Budapest 2020, 99.

³⁴ VÉGHSEŐ, *Papi névtár*, 159–160; FÖLDVÁRI KATALIN, *Sorsfordító bazilita szerzetesek a kommunista diktatúrában*, MEV 1–4 (2019) 194–200; DUDÁS BERTALAN, „Közös örökségünk” Németh Péter interjúja, *Szabolcs–Szatmári Szemle* 25 (1990) 4, 407–428.

³⁵ VÉGHSEŐ, *Papi névtár*, 186; IVANCSÓ, *Papi nekrológok*, 163; „Maradjunk meg mindnyájan a szeretetben”. P. Regős Dénes bazilita atya emlékére (szerk. Török István Izsák) (Baziliták sorozat 2), Máriapócs 2005.

³⁶ FÖLDVÁRI, *Sorsfordító*, 200–205.

³⁷ DUDÁS, *A baziliták szerepe*, 108.

³⁸ VÖ. SZKOROPÁDSZKY PÉTER, „A béke után...” – *A Munkácsi Egyházmegye útkeresése az I. világháborút követően*. Az első világháború és a görögkatolikusok. Tanulmánykötet (szerk. Marosi István–Suslik Ádám) Nyíregyháza–Beregszász 2020, 125–126.

³⁹ HETÉNYI VARGA, *Szerzetesek*, 47–48; BENDÁSZ ISTVÁN–BENDÁSZ DÁNIEL, *Helytállás és tanúságtétel. A Munkácsi Görög Katolikus Egyházmegye hírvalló és megburcolt papjai*, Budapest 2014, 398–402; VÉGHSEŐ, *Papi névtár*, 85.

⁴⁰ DUDÁS, *Észak-Amerika*, 232.

⁴¹ Uo. 21.

vesen vállalták a munkát.”⁴² – adott hírt a két szerzetes útjáról a sajtó. A baziliták tevékenysége a beszámolók szerint Amerikában nagy nyilvánosságnak örvendett: „Még be sem fejeződik egyik misszió, mikor már az atyák egyike más helyen másik missziót kezd. Csaknem mindenütt teljes nyolcnapos missziókat adnak naponként 2-3 beszéddel. A hívek mindenütt tömegesen vesznek részt ezeken. Hazeltonban, hol december 8-án kezdődött s 16-án végződött a misszió, több mint 1 200 ember járult a szentségekhez. A nyolcnapos misszió alatt a hívek különféle egyházi célokra 2 500 dollárt adtak össze.”⁴³ Amerikában 1928–1929-ben Legeza Tivadar és Szkiba Teofán 26 missziót vezetett, 1933–1934-ben Legeza és Sztankaninecz Márián 21, majd 1937–1938-ban Dudás Miklós⁴⁴ Legezával 39 népmissziót tartott.⁴⁵ A magyar bazilitáknak ismerniük kellett az ukrán nyelvet, hiszen a noviciátust 1920-tól Csernekhegyen, ukrán nyelven végezték, így nem okozott nekik problémát, hogy Amerikában vagy Kárpátalján rutének, szlovákok vagy magyarok között tartották a missziót.⁴⁶

A missziók mellett lelkigyakorlatokat is tartottak. Az első ilyen alkalomra, amelyen papok vettek részt, 1925 júliusában került sor Gojdics Péter Pál bazilita, későbbi vértanú eperjesi püspök vezetésével: az első turnusban, július 27–31. között 7 görög és 3 római katolikus pap, míg a másodikban, augusztus 3–7. között már 10 görögkatolikus és 6 római katolikus pap vett részt.⁴⁷ Az első években papoknak és tanítóknak hirdettek meg lelkigyakorlatokat,⁴⁸ emellett azonban igyekeztek szélesíteni a résztvevők körét: „Ha valaki a modern írókat tanulmányozza, kik az akaratképzést természetes alapokon akarják megvalósítani, azt látja, hogy ezek égis magasztalják az akaratgyakorlatok nevelő értékét. [...] Ezeket az akarat-edző gyakorlatokat már a szent Bazil-rend is megkezdte. Meg volt az első két lelkigyakorlat papok részére. [...] a lelkigyakorlatok erősítő, edző eredményeire nemcsak a papoknak, tanítóknak van szükségük, de mindenkinek. S ezért is sorozta be a Bazil-rend jövő feladatai közé a második magyar, a máriapócsi lelkigyakorlatos ház felállításának gondolatát.”⁴⁹

⁴² *A megreformált Szent Bazil-rend követői az Északamerikai Egyesült Államokban*, MVk 6 (1928) 12, 239–244; *Bazilita missziók Amerikában*, MVk 4 (1928) 2, 248.

⁴³ *A missziós Baziliták tevékenysége*, Görögkatolikus Lelkipásztor 3 (1929) 3, 78.

⁴⁴ „Egyházamért kész vagyok megbalni”. *P. Dr. Dudás Miklós szerzetes-püspök emlékére* (szerk. Török István Izsák) (Baziliták sorozat 1), Máriapócs 2005; VÉGHSEŐ, *Papi névtár*, 138–139; IVANCSÓ, *Papi nekrológok*, 95–107.

⁴⁵ DUDÁS, *Baziliták szerepe*, 108.

⁴⁶ DUDÁS–LEGEZA–SZACSVAY, *Baziliták*, 20.

⁴⁷ *Papi lelkigyakorlatok Máriapócsban*, MVk 1 (1925) 1, 23.

⁴⁸ A lelkigyakorlatok a Nagy Szent Bazil Rend 1925–1932 között kiadott folyóiratában, a *Máriapócsi Virágoskertben* kerültek meghirdetésre, illetve itt és a *Görögkatolikus Szemlében* közölték a beszámolókat is. Néhány példa: *Lelkigyakorlatok*, MVk 4 (1928) 4, 76; *Lelkigyakorlatok Máriapócsban*, MVk 4 (1929) 7, 122; *Papi lelkigyakorlatok*, MVk 5 (1929) 8, 145; *Papi és tanítói lelkigyakorlatok*, MVk 5 (1929) 9, 201; *Tanítók lelkigyakorlata Máriapócsban*, GkSz 4 (1932) 14, 3.

⁴⁹ *A lelkigyakorlatok akarat-edző ereje*, MVk 1 (1925) 2, 47–48.

A szerzetesek 1924 és 1948 között összesen 302 lelkigyakorlatot vezettek a rendházak mellett középiszkolákban és különböző egyesületekben (pl. Mária Kongregáció, KALOT összejövetelek) is.⁵⁰

2. AZ ÚTKERESÉS

a) Út az önállósulás felé

A máriapócsi baziliták az 1920-as években a papnövendékek nyári rítus-oktatása révén kapcsolódtak be a papnevelésbe. Miklósy István püspök (1913–1937) fontos szerepet szánt a kegyhelynek, a magyar görögkatolikusok hitéleti centrumának tekintette. Az azonban, hogy a máriapócsi monostor a galíciai provincia kötelékébe került⁵¹ megnehezítette a máriapócsi baziliták intenzívebb bevonását a Hajdúdorogi Egyházmegye életébe, mivel a galíciai provincia előjárói kifejezetten ellenségesen viszonyultak az egyházmegyéhez.⁵²

1921-ben Máriapócson megalakult a Magyar Görög Katolikusok Országos Szövetsége (MAGOSZ), melynek létrehozásában a baziliták is részt vettek.⁵³ A Szövetség 1929. június 1-én kérvényt intézett XI. Piusz pápához, melyben kérte, hogy a Nagy Szent Vazul Rend máriapócsi monostorát minden más kötelékből vegyék ki és emeljék apátság rangjára.

A kérelmet a következőkkel indokolták:

1. Trianon után a Magyarországon maradt római katolikus szerzetesrendek megszakították a kapcsolatot a külföldre szakadt házakkal és Magyarországon új provinciát szerveztek. Egyedül a baziliták vannak külföldi, galíciai fennhatóság alatt.

2. A galíciai baziliták az „ukrainizmust” terjesztik, így a lembergi ruthén provincia tendenciája ellentétben áll a magyar integritási törekvésekkel.

3. A ruthén egyházmegyék minden olyan intézménnyel rendelkeznek, amelyek elengedhetetlenek a fejlődésükhöz, a Hajdúdorogi Egyházmegyének azonban egyetlen intézete sincs, ezért van szüksége a máriapócsi monostor összes anyagi és szellemi erejére. Szükséges lenne továbbá az is, hogy magyar baziliták legyenek a görögkatolikus hívek szellemi vezérei, de a szerzeteseknek ehhez önállóknak kell lenniük, hogy kizárólag a magyar hívek szolgálatában állhassanak.

⁵⁰ DUDÁS–LEGEZA–SZACSVAY, *Baziliták*, 20.

⁵¹ PIRIGYI, *Görögkatolikusok*, 145.

⁵² VÉGHSEŐ–TERDIK, *Minden utamat*, 64; PIRIGYI, *Bazilita kolostorok*, 7–8. Vö. TÖRÖK, *Máriapócs*, 198–199; PIRIGYI, *Görögkatolikusok*, 146–149.

⁵³ *Őszi búcsú Máriapócson*, Nyírvidék (1921) 2; *M.A.G.O.Sz.*, Görög katolikus Népiskola 1 (1921) 2, 9–10.

4. A görögkatolikus magyarságnak Magyarországon nincs szemináriuma, sem Rómában alapítványa. Ha a monostor önálló lesz, birtokai lehetővé fogják tenni, hogy növendékei a teológiát vagy a római görög kollégiumban, vagy a grottaferratai bazilita apátságban⁵⁴ végezzék.

5. A *Christi fideles Graeci* bulla (1912) rendelkezése értelmében a Hajdúdorogi Egyházmegye liturgikus nyelve az ógörög lenne, de a görögkatolikus magyarságnak nincs olyan intézménye, ahol ezt a nyelvet tanítanák. A Rómában vagy Grottaferrataban végzett bazilita növendékek azonban oktathatnák az ógörög nyelvet a máriapócsi monostorban, elősegítve a Szentszéknek a görög nyelvű liturgia bevezetésére irányuló szándékát.

6. A gróf Károlyi család elsősorban a magyar nemzeti célok szolgálatára adományozott birtokot a monostornak.⁵⁵ Ezért is lehetetlen, hogy a monostor „ukrainista” politikai célokat szolgáló kötelékben maradjon.

7. Egyetlen monostor önálló provinciát nem képezhet, viszont a máriapócsi nem alapíthat fiálikat addig, amíg egy idegen célú szervezet elveszi tőle anyagi és szellemi erejének nagy részét. Ha a máriapócsi monostor elnyeri függetlenségét, javait a saját céljaira fordíthatja, megerősödik tekintélye és társadalmi helyzete, így számos fiatal lép majd be soraiba, akiket elhelyezhet új alapításaiban.⁵⁶

A MAGOSZ vezetősége 1929. szeptember 5-én kérte Miklósy István püspök támogatását, aki bár a bazilita szerzetesek külföldi kormányzattól való függetlenedését nem csak a nemzeti, hanem gazdasági szempontból is „felette kívánatosnak” ítélte, az elszakadás megvalósításának sikerét egy külön rendtartomány létrejöttében látta, amelyhez Máriapócson kívül legalább még egy rendház szükséges. Ehhez azonban nem állt rendelkezésre megfelelő fedezet.⁵⁷

A Szentszék 1932-ben rendezte az egykori történelmi Magyarország területén működő bazilita kolostorok helyzetét. Ezek a közös, 1932. április 2-án felállított, Szent Miklósról elnevezett provinciába kerültek, az utódállamok kolostorait pedig egy-egy regionális előljáró vezette. Róma ide csatolta az öt csehszlovákiai (Husztabaranya, Misztrice, Kisberezna, Munkács, Ungvár), egy jugoszláviai (zágربی rezidencia),⁵⁸ egy

⁵⁴ Grottaferrata a Rend olasz ágának (*Ordo Basilianus Italiae*, alapítva 1579-ben) központja.

⁵⁵ Károlyi Ferenc gróf, miután a kegykép előtt kigyógyult súlyos betegségéből, magára vállalta a kegytemplom építésének további költségeit, sőt a templom mellé monostort is emeltetett, melynek fenntartására környékbeli birtokaiból ezer holdat adományozott. Vö. TERDIK SZILVESZTER, *Görögkatolikus püspöki központok Magyarországon a 18. században. Művészet és reprezentáció*, Nyíregyháza 2014, 27–76.

⁵⁶ MAJCHRICSNÉ-NYIRÁN, *Mindnyájunk*, 134–137.

⁵⁷ Uo. 139–141.

⁵⁸ Residentia in Zagreb: a zágربی rezidencián két szerzetes élt és ahol háromnál kevesebb szerzetes él, az még vagy már nem monostor, hanem szerzetesház.

magyarországi (Máriapócs) és a két romániai (Bikszád, Majszin) bazilita rendházat.⁵⁹ A provincia tartományfőnöke Bulik Polikárp Péter⁶⁰ lett, a provincia székhelye pedig Ungvár. Magyar ágának vezetője Dudás Miklós, későbbi hajdúdorogi megyéspüspök lett. A román ág vezetését Maxim Atanáz, a bikszádi monostor főnöke látta el. A jugoszláviai ágat a zágrábi szerzetesház vezetője, Višošević János irányította, míg a cseh-szlovák rendházak Munkács alá tartoztak.

b) A hajdúdorogi rendház

A Szentszék döntése megadta a kívánt függetlenséget a magyar bazilitáknak, akik már egy évvel később megkezdték Hajdúdorogon egy új rendház létesítésének előkészítését, amely az önállósodás folyamatának fontos állomása volt. Az új kolostor egy sikeres, 1930-ben tartott missziónak köszönhetőe létrejöttét:⁶¹ „A világegés után járó lelki, erkölcsi dekadencia, az anyagi gondok, a napjainkban kulmináló nyomor, tagadhatatlanul erőt vett az embereken s a mély letargiából [...] a kegyelmi életre vezetni őket csak igen nagy erőmegfeszítés árán, és pedig rendkívüli eszközök révén lehet csupán. [...] Erre adott alkalmat Hajdudorogon a márc. 22-30-ig tartott népmisszió, melyet P. Szkiba Teofán és P. Dudás Miklós szent Bazil-rendi szerzetesatyák tartottak. Úgy a délelőtti, mint az esti szentbeszédnek alkalmával zsúfolásig megtöltötték a hívek a székesegyházat. [...] A misszió hatásának egyik szép megnyilatkozása az is, hogy a hitközség óhajtja a szent Bazil-rend Hajdudorogon való letelepedését, minek különösebb akadályja nincs. A 11 ezer lelket számláló hitközségnek úgylis kicsiny már a székesegyház [...] A hitközség bizonyára juttatna 100 holdas javadalmat a páterek ellátására, ha az építendő templom mellé a rend kolostort építene. Erre nagy szükség is volna, mert a mai modern pasztorációhoz a parochus mellett két segédlelkész és egy hitoktató bizony kevés.”⁶² Ehhez Lengyel János nyug. iskolaigazgató és felesége,

⁵⁹ *Catalogus Provinciae S. Nicolai Ordinis Basiliani Sti Josaphat ineunte anno 1933. Typographia PP. Basilianorum, Užhorod 1933, 9–21; Catalogus Provinciae Sti Nicolai Ordinis Basiliani Sti Josaphat ineunte anno 1935, Užhorod 1935, 11–33.*

⁶⁰ HETÉNYI VARGA, *Szerzetesek*, 23.

⁶¹ 1929-ben már történt utalás arra, hogy szeretnének Hajdúdorogon többek között kolostort létesíteni: „Hajdúdorog nekünk afféle szent városunk, amely legközelebb áll ideálunkhoz: görög-katolikus és magyar. Ábrándozunk fejlesztéséről, benépesítjük gondolatban kultúrintézményekkel jó előre: gimnáziummal, kolostorral, papfiúkat nevelő internátussal, hogy majdan innen sugározzék szerte a kultúra, fel egész a Kárpátok lejtőjére, amelynek népe a magyart tartja eszményképének.” IFJ. GRÓH ISTVÁN, *A hajdúdorogi eset*, GkSz 1 (1929) 2, 1.

⁶² *Hitélet Hajdudorogon*, GkSz 2 (1930) 8, 5. A kezdeményezésről a Rend folyóirata is beszámolt: „Április hóban valószínűleg Hajdudorog kerül sorra, melynek lelkésze már előterjesztést tett a rendfőnökségnek. [...] Hajdudorogon nem régen az e. m. missziós papi egyesület tartott missziót. A hitélet örvendetes fejlődésének jele, hogy már ismét kívánkoznak a lelket megújító missziós Betszaida-forrás után pedig, ha valahol, Haj-

Szabó Mária nyug. polgári iskolai tanárnő nyújtottak segítséget, házukat és földjüket a Rendnek adván.⁶³ Az 1933. december 24-én keletkezett alapító okiratban a házaspár bőkezűségét így indokolja: „kívánságunk az, hogy a Rend az idők folyamán Hajdúdorogon olyan egyházi és kultúrintézményt létesítsen, melyek Hajdúdorog népének az erkölcsi és anyagi jólétét előmozdítani, kultúráját emelni és fokozni alkalmasak.”⁶⁴ A rendház ügyének elrendezése Dudás Miklós fáradozásának volt köszönhető:⁶⁵ közbenjárt a római hatóságoknál, akik támogatták az elképzelést. Ezt követően levelet írt Miklósy püspökhöz, aki szintén hozzájárult a baziliták Hajdúdorogon való letelepedéséhez. „Nagy lépéssel közeledik célja felé a Rend, mióta P. Dudás Miklós lett a tartomány főnök, ki egymás után gördíti el az útjában álló torlaszokat. [...] Mert a dorogi rendház évek óta vajudó alapítását valóban gyors tempóban oldotta meg, alapítólevele két hét alatt jóváhagyva érkezett vissza Rómából s pár héttel később rendtársaival együtt apostoli buzgósággal és lelkesedéssel megkezdte az igazi keresztény katolikus hitélet emelésére és elmélyítésére irányuló missiót Hajdúdorogon”⁶⁶ – hangzik a sajtó lelkes üdvözlése. A *Görögkatolikus Szemle* rendszeresen tájékoztatta az olvasókat a munkálatakról: „A Szt. Bazil-rend hajdudorogi rendházának megvalósítása gyors ütemben halad előre. Az alapítólevelével visszaérkezett Rómából a rend generálisának jóváhagyása-

dudorogon van az a hely, hol még a sablonszerű lelkipásztorkodás is terhes és nehéz. Maga a terület óriási, a hívek száma nagy. [...] A dorogi misszióval kapcsolatban – nem rendünk részéről, hanem egészen kívülálló helyről – felvetődött az a gondolat, hogy a magyar bazilita rendtartomány kiépítéséhez Hajdudorog alkalmas módon hozzájárulhatna, ha lehetővé tenné ott egy bazilita kolostor és templom felépítését. Ahhoz ugyanis, hogy Magyarország mai megcsonkított területe önálló rendtartománnyá lehessen, legalább három rendháza van szükség. Mily áldás lehetne magára Hajdudorogra egy bazilita templom, a városnak a székesegyháztól távol eső valamely részében, s mily áldás volna az egész magyar görögkath. egyházra, ha egy új rendház felállítása által a magyar rendtartomány megszervezéséhez s közvetett uton általa a bazilita rend tevékenységének magyar területen való intenzívebbé tételéhez hozzájárulnánk.” *Rendünk missziói*, MVk 6 (1930) 4, 65.

⁶³ *Lengyel János nekrológja*, GkSz 13 (1941) 16–17, 1; *Legyen emléküik örök!*, Máriapócsi Zarándok Naptár az 1942-ik évre (szerk. Dudás Bertalan), Ungvár 1941, 86–87.

⁶⁴ TÖRÖK, *Máriapócs*, 198.

⁶⁵ *Megemlékezés a hajdudorogi Szent bazil Rendről*, GkSz 12 (1940) 9, 4.

⁶⁶ A cikk rávilágít a máriapócsi rendház anyagi körülményeire is: „Sok oldalról hangoztatják a Rend máriapócsi, mesés kincsekkel jövedelmező birtokát és egyéb jövedelmi forrásait. [...] A Rend összes iskoláit úgy a községben, mint a 300 embert eltartó birtokán, saját erejéből tartja fenn. Úgy szintén kápolnáit, egyleteit és összes vallásos, hazafias és kulturális intézményeit. A Rend reformálása óta a jelölteknek idegen országokban történő előkészítésére, Rómában többszörös doktorokká való kiképeztetésére évente súlyos ezreket áldoznak. És más jövedelmi forrás nincs, mint az a homokbirtok. Mert a szeszgyárban csak azért dolgozzák fel a krumplicsémest deficittel, hogy az engedélyt el ne veszítsék. A malom pedig, mint erkölcsi testületnek tulajdona, leginkább akkor van üzemben, úgyszólván ingyen, a szegény nép számára, amikor a környékbeli modern berendezésű malmok állanak, mert az üzembentartás nem hoz kielégítő hasznot. [...] Ami pedig a búcsúk jövedelmét illeti, Trianon óta még a vendégek ellátási költségét sem fedezi. [...] Ezzel meg van adva – vázlatban – a válasz a Szent Bazil Rend túlzott fokban híresztelt gazdagságára.” *A Szent Bazil Rend hajdudorogi actioja*, GkSz 5 (1933) 20, 2–3.

val és az alapítványhoz tartozó épület átalakítása ideiglenes szerzetházzá folyamatban van, hogy a további építkezés, berendezkedés stb. már onnan legyen irányítható.⁶⁷

A monostor alapkövének megáldására 1935. augusztus 20-án került sor.⁶⁸ 1935-re egy, később a monostor terveibe illeszkedő kápolnát építettek.⁶⁹ 1939–1940 között épült fel a kápolnát is magába fogadó hajdúdorogi rendház.⁷⁰ A háromszintes épület földszintjén tantermetek és szobákat, az emeleteken pedig szerzetesi cellákat és kollégiumi termeket alakítottak ki. A Rend működési jogának tíz évvel későbbi megvonásáig nevelték a baziliták az ifjúságot ebben a fiú internátus-konviktusban.⁷¹ Az utolsó évben, 1950-ben 52 líceumi tanítóképzős tanult Hajdúdorogon.⁷² A szerzetesek a rendház kiépülése után már Hajdúdorogon is tartottak lelkigyakorlatokat.⁷³

c) Egy budai és egy nyíregyházi bazilita kolostor alapításának tervei

A *Görögkatolikus Szemle* 1933. áprilisi számában felmerült annak a gondolata is, hogy a budapesti egyházközségben megalakítandó *Actio graeco-catholica* programján belül⁷⁴ tegyenek lépéseket arra, hogy Budán a baziliták számára rendház létesítésére kerüljön sor.⁷⁵ A következő számban megjelenő, erre a felvetésre adott válasz szerzője ezzel indokolta a terv megvalósításának lehetetlenségét: „Mindenekelőtt le kell szögezmem,

⁶⁷ *Egyházi élet*, GkSz 5 (1933) 9, 3.

⁶⁸ *Alapkőszentelés Hajdúdorogon*, GkSz 7 (1935) 17, 2; TÖRÖK, *Máriapócs*, 198.

⁶⁹ VATTAMÁNY IMRE, *A Szent Bazil Rend dorogi kápolnájának megáldása november 17-én*, Kelet 1 (1935) 20–22, 8, 25; A templom építésére küldött adományokról a sajtó folyamatos tájékoztatást adott, buzdítva ezzel a híveket további adakozásra: „Impozáns keretek között tartotta meg szeptember hó 24-én a Szent Bazil rend első nagygyűlését Hajdúdorogon. [...] A több ezer főnyi közönség részvételével megtartott gyűlés tárgya a templomépítő helyi bizottság megalakulása volt, amelybe tüntető szívességgel tömörült Hajdúdorog társadalmának intelligenciája és gazdaközönsége. [...] A gyűlés foglalkozott a telekérdéssel is, amelyen a Rend templomát, kolostorát és kultúrintézményeit építtetné. A község szépítéséért minden alkalmat megragadó és felhasználó Bobus főjegyző proponálta, hogy álljon mellé 79 ember hasonló adománnyal és meglesz az óhajtott és kiválasztott telek ára. És azonnali fizetés mellett felajánlott 10 q búzát és öt éven keresztül, adománylevéllel biztosított 5 q, összesen 35 q búzát. Ezzel az önkéntes adakozók sorát megnyitotta, melyet Rákóczi Szuíz Máriás-lobogós kurucainak késői unokái közül számosan követtek.” TEMPLOMÉPÍTŐ BIZOTTSÁG, *A Szent Bazil Rend első gyűlése Hajdúdorogon*, GkSz 5 (1933) 21, 2–3; További adományok felsorolása: TEMPLOMÉPÍTŐ BIZOTTSÁG, *A Szent Bazil rend actioját Hajdúdorog magáévá tette*, GkSz 5 (1933) 23, 3; *Épül a baziliták temploma Hajdúdorogon*, GkSz 8 (1936) 6, 2–3; *A hajdúdorogi szt. Bazil-rend templomára és zárdára történt adományok nyilvános nyugtázása*, GkSz 8 (1936) 9, 4.

⁷⁰ A rendházat 1943-ban áldották meg, miután az 1942. november 16-ra tervezett ünnepség elmaradt. Vö. *A hajdúdorogi egyházmegye elmúlt esztendeje*, Máriapócsi Zarándok Naptár az 1942-ik évre, 70.

⁷¹ DUDÁS, *A baziliták szerepe*, 107.

⁷² DUDÁS–LEGEZA–SZACSVAY, *Baziliták*, 23–24.

⁷³ *Lelkigyakorlatok tartása Hajdúdorogon*, GkSz 8 (1936) 9, 3.

⁷⁴ Vö. LADOMÉRSZKY BÉLA, *A Magosz. mint az Actio Graeco-Catholica szerve*, GkSz 6 (1934) 18, 1.

⁷⁵ *Tótin Andor bozzászlóása az Actio graeco-catholica kérdéséhez*, GkSz 5 (1933) 9, 2.

hogy Nagy szent Vazul rendjének Budapesten való letelepülése elvitathatatlanul fontos feladat lenne. Csakhogy e szép terv jelenlegi megvalósítása leküzdhetetlen nehézségekbe ütközik. Így az első nehézség abban áll, hogy annyira kevés a magyar bazilita páterek száma,⁷⁶ hogy Máriapócon még a noviciát [*Sic!*] sem tudták megnyitni és Dorogra is csak egy vagy két embert küldhetnek.⁷⁷ De ennél is nagyobb baj a mai nehéz gazdasági helyzet, amely egyszerűen lehetetlenné teszi a közeljövőben való megvalósítást, mert sem a szt. Vazul rend, sem az egyházközség nincs abban a helyzetben, hogy egy pesti rendház felépítésére százazreket vagy tízezreket is áldozhasson.⁷⁸ A cikk írója szerint a Fővárostól akkor kapna ilyen irányú anyagi segítséget, ha a Nagy Szent Bazil Rend önálló magyar rendtartománnyal rendelkezne. A bazilita szerzetesek budapesti letelepülését azonban semmi esetre sem szabad elhanyagolni, „a főiskolai internátus megvalósításával kapcsolatban lehetne egy két páttert felhozni. És ha számuk megnövekedik, ha önálló magyar rendtartománnyá lesznek és a gazdasági helyzet reménykeltőbb lesz, akkor itt van Budapesten még Kőbánya, Angyalföld, esetleg a hivek számának növekedtével Lágymányos, ahol megtelepülhetnének [...]”⁷⁹ – szöveg a javaslat. A *Szemle* 1936. március 15-i számában még mindig arról tudósít, hogy egyre több helyről hangzik el a baziliták Budán való letelepedése iránti igény. A folyóirat egy, a *Nemzeti Életben* megjelent cikkre hivatkozva ezt írja: „A jövő esztendőben éri meg alapításának negyedszázados évfordulóját a hajdudorogi egyházmegye. [...] A budaiak akként igyekeznek tartalmat adni a jubileumnak, hogy már most egyengetik a Szent Bazil-rend Kelenföldön való letelepedésének az útját. A szerzetesek letelepedésével valóra válna az internátus megnyitása is, ami lehetővé tenné, hogy a megszállott területek ifjúsága a magyar fővárosban végezze tanulmányait. Az érdekes elgondolás megvalósulása esetén óriási jelentőségre tehet szert a magyar revíziós törekvések szempontjából.”⁸⁰

A budai rendház létrehozása végül nem valósult meg, az erről szóló cikk után, 1938-ban a *Görögkatolikus Szemlében* megjelent azonban egy olyan írás is, amely annak az ötletét veti fel a nemrég felavatott ferences rendi kolostor és lelkigyakorlatos ház kapcsán, hogy a Nagy Szent Bazil Rend Nyíregyházán alapítson rendházat: „Tudjuk, hogy minden kolostorépítés katolikus szempontból örömdetes tény [...] de ugyanakkor [...] mi, görögök a lelkek megmentése terén hasonló intézmény felállításán fá-

⁷⁶ 1933-ban a máriapócsi kolostorban hat bazilita pap, egy novícius és három szerzetes testvér élt. Vö. *Catalogus Provinciae S. Nicolai Ordinis Basiliani Sti. Josaphat ineunte Anno 1933*, Užhorod 1933, 16.

⁷⁷ A Szent Miklós Provincia 1935. évi katalógusában a hajdudorogi ház rezidenciaként szerepel, lakói ekkor: Szabó Miklós Izidor és Mező Teofil Ferenc bazilita szerzetese papok és Demcsák Sebestyén József szerzetes testvér. *Catalogus Provinciae Sti Nicolai Ordinis Basiliani Sti Josaphat ineunte anno 1935*, Užhorod 1935, 21.

⁷⁸ DÁVIDHÁZI, *A budai helyi lelkészség és a baziliták*, GkSz. 5 (1933) 10, 2.

⁷⁹ Uo. 2.

⁸⁰ *A baziliták Budán*, GkSz 8 (1936) 6, 3.

radoztunk-e.”⁸¹ A baziliták először csak egyetlen kolostorral, a máriapócsival rendelkeztek Magyarország területén, majd sor került a hajdúdorogi rendház megalapítására: „[...] örülünk ennek a gyarapodásnak is. De szeretettel fordul figyelmünk a mostani aktualitás kapcsán a Szent Bazil-Rend felé: keressék a módot, hogy Nyíregyháza városában is megvevessék lábukat minél előbb és megépítsék itt az önálló tartományukhoz amúgy is szükséges harmadik rendházukat.” – írja cikkében FEHÉR JÓZSEF. A szerző szerint egyrészt, bár a ferences lelkigyakorlatos ház is nagy hatással bír a „lelkek formálására” nézve, egy görög lelkigyakorlatos ház ugyanolyan vagy talán még nagyobb erővel bírna.

„De más szempontból is kívánatos a baziliták – és tegyük hozzá bazilisszák – meglepedése Nyíregyházán; középiskolai ifjúságunk nevelése legcélszerűbben az ő kezükben oldható meg. Egyelőre egy bazilita vezetés alatt álló fiú- és a bazilisszák gondjaira bízott leányinternátus eleget tenne szükségleteinknek.”⁸² A szerző a megvalósítás módját abban látja, hogy a már meglévő nyíregyházi középiskolákat alakítanak át „görög jellegűvé”, mivel saját gimnáziumokat a görögkatolikusság anyagiak hiányában nem tudna létrehozni. Nyíregyháza ezért is lenne megfelelő hely a Rend letelepedésére, mert máshol ilyen internátusok a középiskolák hiánya miatt nem volnának létrehozhatók. „A Szent Bazil-Rend magyar ágának szüksége van rá, hogy még egy kolostort állítson fel. Ahhoz viszont kétség nem fér, hogy ebből a szempontból egyedül Nyíregyháza jöhet szóba.” – véli a szöveg írója.

A budai és a nyíregyházi rendházak alapításának tervei végül nem valósultak meg, a Nagy Szent Bazil Rend más településeken hozott létre kolostorokat.

d) A Nagy Szent Bazil Rendi Nővérek

Az 1930-es években⁸³ a Nagy Szent Bazil Rend Dudás Miklós tartományfőnök fardozásainak köszönhetően új ággal, másodrenddel bővült, a regionális előljáró ugyanis lépéseket tett a bazilita nővérek hazánkba való visszatelepítése érdekében,⁸⁴ akikre a leányifjúság nevelése szempontjából volt szükség. Dudás kérésére Humenyuk Mag-

⁸¹ FEHÉR JÓZSEF, *Görög lelkigyakorlatosház*, GkSz 10 (1938) 20, 1.

⁸² Uo. 2.

⁸³ Egy apácázarda létesítésének gondolata már 1916-ban felmerült, amikor a munkácsi püspök arra kérte a bazilitákat, hogy gondoskodjanak az árván maradt gyermekek ellátásáról. A szerzetesek ekkor eltervezték egy zárda alapítását, ahol a nővérek az árvák gondját viselték volna, ennek kivitelezése azonban az első világháború által teremtett körülmények miatt nem valósulhatott meg. Vö. TÖRÖK, *Máriapócs*, 197.

⁸⁴ Magyarországon már Szent István idejében több bizánci rítusú monostor létezett (pl. Dunapentele, Veszprémvölgy), ahol görög szerzetesnővérek éltek. Ezek a rendházak a tatárjárás következtében semmisültek meg. Vö. KERESZTES SAROLTA, *Baziliták*, Veszprém 2007, 5–7; UŐ, *Szerzetességünkről* (A Nagy Szent Bazil Rendi Nővérek Kiadványai 1), Máriapócs 1996, 164–166; PAPP GYÖRGY, *A veszprémvölgyi apácázarda*, GkÉ 1 (1937) 7, 4–5; *A veszprémvölgyi apácázarda*, GkÉ 1 (1937) 8–9, 6.

dolna ungvári főnöknő 1935-ben négy nővért küldött rendházukból Máriapócsra,⁸⁵ ahol az új otthonukat jelentő kis házat 1935. november 8-án szentelték fel.⁸⁶ A nővérek 1937-ben itt nyitották meg a noviciátust hat taggal. Az (Árpád-kor óta) első görögkatolikus apácaavatásra 1938. június 6-án került sor: Mária, Makrina és Bernadett nővérek tettek fogadalmat Máriapócsra, majd alig három hét múlva Bazília és Emilia nővérek követték őket.⁸⁷ Az első két nővér 1940. szeptember 22-én tett ünnepélyes fogadalmat.⁸⁸ Rendházukat 1941. november 8-án áldotta meg Dudás Miklós megyéspüspök,⁸⁹ a Zarándokháznak is nevezett épület a búcsújáróknak szállást, éttermében pedig ellátást adott.⁹⁰ A nővérek kolostorában lehetőség volt nők számára lelkigyakorlatok megtartására is, itt került sor 1942. szeptember 21–24. között a papnők lelkigyakorlatára is, ami világviszonylatban az első volt.⁹¹ A bazilita nővérek fő feladatukként a leányifjúság és nők katolikus lelkiségének formálásában vettek részt, 1939-től hárman közülük tanítottak a Szent Bazil Rend máriapócsi iskolájában,⁹² ezenkívül gondozták a kegytemplomot, miseruhákat varrtak.⁹³ A világháború vége felé megnyitották Máriapócsra az első magyar görögkatolikus árvaházat, melyben 17 gyermeket gondoztak.⁹⁴

A bazilita nővérek 1945. április 2-án Sátoraljaújhelyben, szeptember 12-én pedig Hajdúdorogon is letelepedtek. Lengyel János és felesége a szerzetesek mellett Hajdúdorogon a nővéreket is segítette: „[...] a Bazilissza Zárdának Hajdúdorogon letették az alapját. E célra, hogy a gör. kat. nőnevelés fejlesztése intenzívebb módon lehetséges legyen, Hajdúdorogon a legszebb helyen, a Fő utcán egy 4 000 négyszög öles szép belsőséget vettek. [...] hogy ott biztosítva legyen, az államsegélyen avagy közadakozás folytán felépítendő női kolostor kápolnával, leánynevelőintézzettel és esetleg majdan

⁸⁵ DUDÁS MIKLÓS, *Isten bozta őket...*, Kelet 1 (1935) 20–22, 2; *Isten bozta őket...*, KE 2 (1935) 10, 322–323.

⁸⁶ *Bazilissza-zárda Magyarországon*, KE 2 (1935) 10, 324; *Az első görögkatolikus apácazárda ünnepélyes megáldása Máriapócsra*, Kelet 1 (1935) 20–22, 4–6.

⁸⁷ *Az első gör. katb. apácaavatás*, KE 5 (1938) 7–8, 211.

⁸⁸ *Egy év a hajdúdorogi egyházmegye történetéből*, A Máriapócsi Könyvező Szűz Zarándok Naptára az 1941-ik évre (szerk. Dudás Bertalan), Ungvár 1940, 42.

⁸⁹ *A hajdúdorogi egyházmegye elmúlt esztendeje*, Máriapócsi Zarándok Naptár az 1942-ik évre, 70.

⁹⁰ PIRIGYI, *Görögkatolikusok*, 150; *A máriapócsi Zarándokház első éve*, Máriapócsi Zarándok Naptár az 1943-ik évre (szerk. Dudás Bertalan), Ungvár 1942, 79–80.

⁹¹ *Papnők lelkigyakorlata*, KE 9 (1942) 6–8, 108; *Lelkigyakorlat papnők részére*, GkSz 1 (1942) 31, 3.

⁹² *A Szent Bazil Rendi Nővérek Magyarországon*, A Máriapócsi Könyvező Szűz Zarándok Naptára az 1941-ik évre, 82.

⁹³ *A bazilissza apácarend és magyarországi célkitűzése*, Máriapócsi Magosz Naptár 9 (1937) 72–74; GAUSZ TIBOR SJ, *Ha az ő szavát halljátok...*, Budapest 1943, 207–209; *Felvétel a bazilissza nővérekhez*, GkÉ 1 (1937) 1, 10; *Magyar Bazilissza Nővérek máriapócsi noviciájára felvételüket kérhetik*, Máriapócsi Zarándok Naptár az 1944. évre (szerk. Szirtes Tivadar), Ungvár 1943, 60.

⁹⁴ *A máriapócsi bazilissza nővérek*, Máriapócsi Naptár a magyar görögkatolikus hívők részére az 1947. évre, Nyíregyháza 1946, 63.

internátussal kapcsolatos kulturintézmények létesítése.”⁹⁵ A nővérek Sátoraljaújhelyen 1945 áprilisában árvaházat nyitottak,⁹⁶ 1946. szeptember 10-től pedig Hajdúdorogon leánynevelő intézetet működtettek.

e) *A Szent István Provincia*

1939-ben öt kárpátaljai,⁹⁷ 1940-ben pedig három romániai bazilita kolostor került vissza Magyarországhoz.⁹⁸ A Szent Miklós Provincia megalapítása óta Romániában Nikulán, Magyarországon pedig Hajdúdorogon egy-egy új rendház létesült. „A magyarországi Szent Bazil Rend helyzetének rendezésével az Apostoli Szentszék megindította a Kelet-Magyarország és Erdély visszacsatolásával adódott egyházi helyzet rendezését. A Keleti Kongregáció október hó 19-én kelt s Ő Szentsége XII. Pius pápa által november 23-án jóváhagyott határozatával a Magyarország területén levő összes bazilita kolostorokat Szent Jozafátnak [...] égi pártfogása alatt egy rendtartományban egyesítette Máriapócs székhellyel.”⁹⁹ A magyarországi bazilita monostorok tartományfőnöke Dolhy Leontin¹⁰⁰ lett. A rendtartomány magyar, ruszin és román csoportra oszlott, élükön külön regionális vezetőkkel: a román ág élére Maxim Atanáz került (hatásköre a bikszádi, nikulai és majszini rendházakra terjedt ki), a magyar csoport vezetője Dudás Bertalan lett (hozzá tartozott a máriapócsi, a hajdúdorogi kolostor és a beregdéai szerzetesház), a ruszin ágat (ide sorolhatók a kárpátaljai és ungvári rendházak) pedig Sztankaninec Antal¹⁰¹ irányította. Miután Dolhy Leontin 1942-ben

⁹⁵ *Gör. kat. női kolostor alapítása Hajdudorogon*, GkSz 10 (1938) 2, 3.

⁹⁶ „Köszönetet mondunk mindazoknak a jötevőknek, akik lehetővé tették, hogy a bazilissza szerzetes Nővérek Saujhely [Sic!] [Sátoraljaújhely. F.K.] Széchenyi-tér 12 sz. alatt árvaházat nyithattak. Ujabb jötevők áldozatkészsége lehetővé tette, hogy néhány teljesen árva, vagy félárva leánykát ismét felvehessünk. Az árvaházban még több árva számára van férőhely, de felszerelési cikkeken hiányt szenvedünk. [...] Bármilyen csekély, természetben, vagy pénzbeli adományt hálás köszönettel veszünk.” *Köszönetet mondunk*, Zempléni Kisujság 1 (1947) 1–49, 142.

⁹⁷ „A Szent Bazil Rend Kárpátalja visszatérése folytán visszanyerte régi anyaházát, a munkács-csernek-hegyi monostort és még öt más rendházat. A máriapócsi házfőnöknek, P. Jeőcsák [helyesen: Jőcsák. F.K.] Máténak, ki most egyben a visszaállított magyar rendtartomány főnöke is, a rendházak átvétele nagy gondot okozott. A rendnek Magyarországon ugyanis mindössze csak 15 áldozópapja volt.” *A Szent Bazil Rend*, KE 6 (1939) 8, 274. A rendházak a következők: Máriapócs, Munkács–Csernekhegy, Ungvár, Hajdúdorog, Misztica, Kisberezna, Huszbaranya és a beregdéai rezidencia. Vö. *Catalogus Provinciae Sti Nicolai Ordinis Basiliani Sti Josophat ineunte anno 1940*, Ungvár, 1940.

⁹⁸ *A Nagy Szent Bazil Rendje Magyarországon*, A Máriapócsi Könyvező Szűz Zarándok Naptára az 1941-ik évre, 75–81.

⁹⁹ *A magyarországi Szent Bazil Rend*, KE 8 (1941) 1, 15.

¹⁰⁰ VÉGHSEŐ, *Papi névtár*, 77.

¹⁰¹ BENDÁSZ–BENDÁSZ, *Helytállás*, 418–424.

elhunyt, a Szentszék utódává Dudás Bertalant nevezte ki. A magyar ág vezetője Liki Imre János,¹⁰² a románé Marina György, a rusziné Mondyk Antal lett.¹⁰³

A Provincia utolsó katalógusa 1942-ben jelent meg, mely szerint ekkor Tkacsuk Demeter volt a Szent Jozafát Kongregáció római általános főnöke. A szerzetesek száma erre az évre így alakult: Hajdúdorogon 4, Máriapócson 13, Husztbaranyán 3, Munkácscon 23, Ungváron 15, Kisberezsnán 5, Miszticén 6, Bikszádon 18, Majszinben 5, Nikula kolostorában pedig 11 szerzetes élt. A magyarországi baziliták száma 103 volt, melyek közül 40 felszentelt pap, 9 teológus és 54 szerzetes testvér.¹⁰⁴ A Szent Miklós Provincia a második világháború után felbomlott.

A baziliták rendházainak megnyitása Makón folytatódott, ahol a szerzetesek a makiói egyházközség segédlelkészi lakásába költöztek be. CSEPREGI IMRE, római katolikus plébános, pápai prelátnak naplójában így ír 1946 júniusában a baziliták Makóra való letelepedéséről: „Felkeresett dr. Rohály úr¹⁰⁵ [...] Elmondta, hogy bazilita szerzeteseket akar Makóra hozni. Ezek a segédlelkészi lakásba és javadalmakba kerülnének, egy közülük tanító is lesz, és így visszaállítják a hitvallásos iskolájukat. [...] A bazilita atyák egyben ellátnák a környékbeli helységek görög katolikus híveit is lelkiükben: Szentes, Hódmezővásárhely, Battonyát is ideszámítva. Jó gondolat.”¹⁰⁶ Az első bazilita, aki a későbbiekben Szegeden is ellátta a lelkipásztori teendőket, 1946. július 29-én érkezett meg Makóra,¹⁰⁷ a másik szerzetes, Máté pedig október 9-én.¹⁰⁸ A településen tehát Zsatkovics Emil Dénes és Volosinovszki Mihály Máté¹⁰⁹ szolgáltak segédlelkészként 1946–1948 között.

A bazilita szerzetesek Makón való letelepedésével hazánkban kolostoraik száma háromra nőtt, a Rend szabályzatának értelmében pedig ott, ahol legalább három szerzetesközösség működik, szükség esetén új rendtartományt lehet szervezni. Ennek alapján a Szentszék 1947. március 7-én létrehozta a magyarországi baziliták számára a Szent István Provinciát, melynek tartományfőnöke Dudás Bertalan lett.

Mivel Dudás Miklós tartományfőnök az 1933-ban alapított hajdúdorogi rendházban tanítóképzőt nyitott, melyet a Rendre kívánt hagyni, szükséges volt, hogy minél több szerzetes szerezzon tanári diplomát. Ezért vásárolt a Rend 1947-ben Kiszpesten házat, amely tanulmányi házként szolgált.¹¹⁰ A baziliták 1948-ban ide költöztek át,

¹⁰² IVANCSÓ ISTVÁN, *Dr. Liki Imre János O. S. B. M. (1904–1961)*, Athanasiana 18 (2004) 265–266; Uő, *Papi nekrológok*, 68; „Bátraké a föld és az ég”. *Dr. Liki Imre János bazilita szerzetes emlékére* (szerk. Török István Izsó) (Baziliták sorozat 3), Máriapócs 2008.

¹⁰³ PIRIGYI, *Görögkatolikusok*, 148.

¹⁰⁴ PIRIGYI, *Bazilita kolostorok*, 8.

¹⁰⁵ Rohály Ferenc (1904–1982) Makón parókus 1937–1959 között. Vö. VÉGHSEŐ, *Papi névtár*, 140–141.

¹⁰⁶ *Dr. Csepregi Imre, Napló I. 1944–1946* (szerk. Tóth Ferenc), Makó 2011, 527.

¹⁰⁷ TÓTH, *Napló*, 548.

¹⁰⁸ Uo. 588.

¹⁰⁹ VÉGHSEŐ, *Papi névtár*, 172–173; IVANCSÓ, *Papi nekrológok*, 170–171.

¹¹⁰ *Hatvan éves a Kiszpesti görög katolikus kápolna*, BHÉ, 13 (2008) I, [1].

ahol miseközpontot¹¹¹ létesítettek.¹¹² A kispesti hívek már 1934-től tettek kísérleteket arra, hogy valamelyik templomban havonta legalább egyszer görögkatolikus liturgiát hallgathassanak, próbálkozásaik azonban sikertelenek maradtak. A háború után elsőként Timkó Imre (1975–1988 között hajdúdorogi püspök) talált lehetőséget a kispesti Kisfaludy utcában álló szegényházi kápolnában havi egy Szent Liturgia megtartására, majd Pétery József váci püspök (1942–1967) engedélyével 1948-ban megnyílhatott a miseközpont a Kossuth Lajos u. 10. szám alatt lévő épületben. A Nagy Szent Bazil Rend egy törvényszéki bíró kúriáját vette meg és alakította át saját céljaira. Előszörként a Makóról áttelepült Zsatkovics Dénes és Volosinovszki Máté szolgált itt, majd Zsatkovicsot 1949-ben Regős Dénes váltotta fel.¹¹³ A kispesti rendházból egyetemre járhattak a szerzetesek. A Rend működési jogának 1950-es megvonása előtt 17 teológus szerzetesnövendék volt, akik biztosították volna a tanárok utánpótlását is.¹¹⁴

A Szent István Provinciát 1950-ben az állam megszüntette. A kispesti miseközpontot ellátó szerzetesek a váci egyházmegye keretein belül működtek 1953-ig, ekkor nekik is el kellett hagyniuk a rendházat. A szerzetesrendek működési jogának megvonása 1950-ben megtörte az eddigi folyamatot új helyzetet teremtve a Nagy Szent Bazil Rend életében.

¹¹¹ A környék és a település görögkatolikus híveinek szent liturgián való részvételre lehetőséget adó kápolna. Vö. PIRIGYI, *Görögkatolikusok*, 193.

¹¹² PIRIGYI, *Görögkatolikusok*, 149.

¹¹³ *Catalogus Ordinis Basiliani Sti Josaphat ineunte anno 1949, apud Curam Generalem Ordinis, Romae*, 1949, 70.

¹¹⁴ DUDÁS–LEGEZA–SZACSVAY, *Baziliták*, 24. 1969-ben Kispeszt szórványlelkészség lett, a Rend 1994-ben kapta vissza a rendházat. „Miután a bazilita atyák újból visszakapták jogos tulajdonukat, [...] felújították a kápolnát, új padozat és padlózat készült és képállvánnyal is gazdagodott a templom. Lebontották a szerzetesház melletti romos épületet, helyébe egy minden igényt kielégítő, hat cellából és egy nagyobb közösségi helyiségből álló noviciusházat építettek.” PETRÓ LAJOS, *Kispesten jártunk*, BHÉ 6 (2000) 3, 1. A baziliták 1996-ban kezdték meg ismét működésüket Kispeszen. A kispesti kápolna fennállásának 50 éves jubileumára (1998. november 13.) a kápolnát átalakították, 1999-ben pedig ikonosztázióval gazdagították. Az ikonokat Latorczainé Újházi Aranka festőművész készítette. BAZÍLIA NŐVÉR, *A szerzetesség hírei*, GkSz 10 (1999) 2, 7. A Rend újrászerveződése után (1990) a következő baziliták szolgáltak a kispesti szórványlelkészségben: Szántai Miklós Máté OSBM (1994–1996, 2002–2003, 2008–2010), Sebődi Miklós Jozafát OSBM (1996–2002), Szocska Antal Ábel OSBM (2001–2002, 2004–2008), Lőrinc László Krizosztom OSBM (2009–2011). Forrás: <https://hd.gorogkatolikus.hu/adattar-parokia/Budapest-Kispest> (2021. 05. 19.)

FÜGGELÉK

I.

A baziliták reform jubileuma (MVK 7 [1930] 65, 248.)

Munkácsról írják: Kedves ünnepet ünnepeltek nov. 2-án a Sz. Bazilrend anyaegyházában, a csernekhegyi monostorban. A reform megkezdésének 10 éves jubileumi ünnepe volt ez. Más monostorokból is összejöttek a szerzetesek, hogy egy szívvvel lélekkel adjanak hálát Istennek a lefolyt tiz évben kapott kegyelmekért. A hálaadó istentisztelet után P. Bulik csernekhegyi monostorfőnök röviden összefoglalta a reform jelentőségét, felemlítette azokat a nehézségeket, melyekkel küzdeniök kellett a reform elején. Majd P. Jócsák mint a reform első noviciusa a magyarok, rutének és románok nevében megköszönte az ő szivességüket s Isten áldását kérte a reformot vezetőik munkájára.

November 2-án volt tiz éve, hogy megérkeztek Munkácsra a Róma által kirendelt bazilita atyák és testvérek. Ez a hat tagból álló mentő expedíció (3 páter, 3 fráter) vette kezébe már kihalófélben lévő rend ügyét.

Nagy odaadással és felkészültséggel megkezdték a reformálásnak nagy és nehéz munkáját. A tiz évi kemény munka a pusztulás szélén álló rendünket annyira talpra állította, hogy jelenleg 118 taggal rendelkezik a régi Magyarország területén. Ebből 18 páter, 38 fogadalmas testvér, 38 klerikus, 10 novicius klerikus, 14 novicius testvér.

Ezen reformált baziliták közül került ki Gojdics Péter Pál harpasi c. püspök eperjesi Apostoli Adminisztrátor is. A reformált baziliták a tiz év alatt a régi Magyarország területén és Amerikában összesen 90 nép missiót és 37 lelkigyakorlatot adtak.

A reform még nincs befejezve. Számszerint még kevesen vagyunk. De naponkint kérjük az aratás Urát, hogy küldjön újabb munkásokat. A következő évek oly remény-nyel kecsegtetnek, hogy minden évben egy-két, de esetleg több rendtagunk térdel az oltár elé, hogy fölvegye a magasztos egyházirend szentségét.

FÖLDVÁRI KATALIN